
THE ABILITY TO COMMUNICATE/KEEPING IN TOUCH WITH OTHERS/ AT SCHOOL NOWADAYS – GOOD PRACTICE ¹

Assoc. Prof. Bagryana Ilieva, PhD

Department of Natural Sciences and Education,

“Angel Kanchev” Univesity of Ruse

Phone: 082/888-268

E-mail: bilieva@uni-ruse.bg

Ivelina Dimitrova

Doktoral student/candidate in educational psychology

Sofia University „St.KlimentOhridski“

Psychologist in Friedrich Schiller German Language School

Phone: 0888 903 241

E-mail: ivelina.dimitrova_supne@abv.bg

Abstract: *In today's hectic and fast-paced life, adults have less time than ever to interconnect with their children. It is observed that parents find not enough time to discuss children's issues or questions. What is the situation at school? It is a common practice in schools that lessons are used to recount, read and write with comprehension, etc., but not to have discussions about current topics and get to know each other. In many school modules such as Bulgarian lessons, ethics and law or when they visit the school psychologist, it is of crucial importance to stress on the topics which trigger the interactions between children.*

The current topic is intended to assist in thinking, organising various situations and identifying specific habits when children communicate in schools. The proposed report presents the practical school work with children which is related to the implementation of educational content in any of the disciplines. It is also shown some ideas of group communications which are based on observations and interactions with children from secondary school.

Keywords: *Communication, School, Conversation, Mood, Children, Scholars, Approach, Subjects*

ВЪВЕДЕНИЕ

Общуването е сложен и многообразен процес присъщ само при хората. Чрез него се предават мисли, чувства, идеи, настроени и др. и стои в основата на социалното взаимодействие.

Чрез общуването се изграждат личности и затова представлява важна характеристика за развитието им. Междупersonностното общуване е средство за връзка между хората, но с особен интерес се наблюдава между подрастващи и обкръжаващият свят. Овладеяването на общуването спомага за развитието на речта, съдейства за социализацията на личността, опознаването на околните, реализирането на дейности, постигане на цели и др.

В съвременната наука темата за общуването се дискутира от много учени. Съдържанието на „диалога“ в процеса на общуване се разисква от Е. Тодорова, Ст. Иванов, Н. Александрова, А. Батаршев, В. Боянова, Е. Илин, Б. Паригин, И. Димитров, Градев и др. Това е причината да не съществува само едно определение за общуването.

Общуването е двустранен процес, чрез който се прави опит за разбиране на чувства и мисли от споделения, и да се търсят начините за реакция. При е важно лицата да притежават умения да изслушват, да наблюдават, но също така и да разбират посланията в думите.

Всяко общуване в една или друга степен включва в себе си обмен на информация, на опит, на действие, позиция, оценка и т.н., тоес показват социалната му комуникация. Общуването е многолико, разнообразно и „носи своеобразия, определящи се от човешката

¹Докладът е представен на Секция Педагогика и психология на 25 октомври 2019 с оригинално заглавие на български език: Умението за общуване /свързване с другите/ в съвременното училище – добра практика.

индивидуалност, в т.ч. възраст, интереси, собствени проблеми, временно състояние, типология, образованост и култура...“. Тези богати функционални възможности на общуването показват силата и възможностите му. Затова най-голямото му специфично приложение е осигуряване на близост между възрастни и деца (Боянова, В. С погледа и претенциите на децата. С., 2003).

ИЗЛОЖЕНИЕ

Психологически подходи и модели при общуване

Според културно – историческия подход на Л. С. Виготски, всяка функция в културното развитие на детето се появява на сцената два пъти, в два плана – първо в социален, после в психологически; първо между хората като интерпсихична категория, а след това в детето като интрапсихична, т.е. развитието е насочено към превръщането на обществените отношения в психични функции (Виготский, Л.С., Собрание сочинений, т.2, М. 1982).

Теорията за интелекта на Ж. Пиаже, разглежда съзряването като синоним на възможността за развитие, а средата като фактор на интелектуалното развитие. Именно съзряването е условие за появата на определен тип поведение. Разбирането за света се осъществява чрез формираните когнитивни структури в процеса на развитие на детето, т.е. развитието е насочено към социализацията, към вписването в социалните структури (Пиаже, Ж., 1992).

Според Е. Ериксон, качеството личност е невъзможно извън обществото, е резултат на последователните вписвания на индивида в обществото, защото ние сме продукт на две разписания – природно и социално, които трябва да са в равновесие (Ериксон, Е., 1996).

Първият сблъсък на детето с културата се осъществява в семейството, което е своеобразен микромодел на обществото с неговите норми, правила, категории и роли. За психичното състояние на детето е изключително важно да се вписва в структурата на семейството. Степента, в която то се чувства част от тази структура, макар и ненапълно, се осъзнава от детето, определя бъдещите му реакции и е фундаментална за съществуващите и предстоящите му отношения с другите. Детето изгражда сценарии, на основата на които интерпретира чувствата и поведението на другите, и които сценарии са стабилни във времето. Семейната среда предлага модели на поведение, които детето възприема и копира и които пренася във взаимоотношенията си с другите.

В този смисъл средата трябва да се разглежда не като нещо индиректно и определящо отвън развитието на детето. Взаимодействията на средата количествено и качествено се изменят в зависимост от това през какви психични свойства, възникнали преди и през какви възрастови особености на детето се пречупват. Социалната ситуация е особено съчетаване на вътрешните процеси на развитие и външните условия, което е типично за всеки възрастов етап и което обуславя динамиката на психичното развитие в продължение на съответния възрастов период и новите качествено своеобразни психически образувания, възникващи в края на този период.

Началото на развитието на емоционалната интелигентност и умението за свързване с другите участници в дадена социална ситуация се поставя в семейството. Diana Baumrind очертава характеристиките на семейства, които “произвеждат” активни и контактни деца (Matas, A. &, 1985). Тя оформя три групи: първата група са деца, които тя разпознава като компетентни, независими, самоуверени, настоятелни, с добър самоконтрол; втората група деца са недоволни, несигурни, неспокойни, недоверчиви; третата група деца, характеризира като неконтактни, избягващи непознатите хора и ситуации, зависими.

След това Baumrind наблюдава родителите и техните взаимоотношения (игри) с децата във време, което е наситено с интеракции (вечеря, преди сън и т. н.) и дава възможност да разбере какъв контрол и в какво количество го упражняват родителите; какви изисквания проявяват към децата; колко добре общуват и колко любвеобилни са.

Не е изненадващ факта, че комуникативните и демонстриращи чувствата си родители, имат компетентни и уверени деца.

Деца от третата група живеят в семейства, които по някакъв начин са дезорганизиран. Родителите им отделят твърде малко време, не общуват достатъчно с тях, не коментират какво поведение е подходящо и какво не е.

На основата на своя жизнен опит и обобщения, достъпни за равнището на интелекта му, детето изработва различни вътрешни позиции, които отразяват това, как то възприема отношението на родителите към себе си и как то самото се възприема.

Съществуват четири обобщени вътрешни позиции: "Аз съм нужен и обичан и самият аз също ви обичам"; "Аз съм нужен и обичан, а вие съществувате заради мен самия"; "Аз не съм обичан, но от цялата си душа желая да се доближа до вас"; "Аз съм ненужен и необичан. Оставете ме на спокойствие." (Хоментаскас Г.Т., 1989).

Първата позиция ("Аз съм нужен и обичан и самият аз също ви обичам") е характерна за деца с висока самооценка и доверие към обкръжението им. Формира се в семейство, в което детето постоянно чувства близостта на родителите, в което детето и родителите са включени в обща дейност и преживяват заедно резултата от нея. За такива родители е характерно: положителен емоционален фон в общуването; предоставяне на самостоятелен избор на детето; признавайки правата на детето, родителите се стремят да реализират собствени жизненни планове (вж. пактам, стр. 72). Деца с такава вътрешна позиция приемат предизвикателствата, те са целеустремени и толерантни.

Втората вътрешна позиция ("Аз съм нужен и обичан, а вие съществувате заради мен самия") често възниква в семейства, които "издигат в култ детето", и в която всички дейности са съсредоточени върху "малкия идол" (вж. пактам, стр.73). В подобна среда, детето много рано разбира своята значимост, което повишава самооценката му, създава му чувство за безопасност и провокира поведение, което често преминава отвъд нормите на социално прието.

Третата вътрешна позиция ("Аз не съм обичан, но от цялата си душа желая да се доближа до вас") често се среща при т.нар. проблемни деца. Причините за това могат да бъдат различни: отсъствие на детето в жизнените планове на родителите. В резултат на това се появяват два типа реакции: детето изпитва чувство на вина, защото смята, че не е оправдало очакванията на родителите си или обвинява самите тях за своето чувство на изоставеност (смесица от озлобление, обида и любов към родителите). Такива деца често са затворени в себе си или са агресивни и пренебрежителни, т.е. детето отрича или себе си или своето семейство (вж. пактам, стр.87).

Смисълът, който стои зад четвъртата вътрешна позиция ("Аз съм ненужен и необичан. Оставете ме на спокойствие"), всъщност е: "Вие ми покажете, че съм недостоеен за вашето внимание; че не съм достатъчно силен, за да ви накарам да ме погледнете; че не мога да постъпвам с вас така жестоко, както вие постъпвате с мен, така че, оставете ме на спокойствие!" (вж. пактам, стр.96). Това е т.нар. детска мъст, до която детето достига вследствие на емоционалната неангажираност от страна на родителите или авторитарния им характер.

Общуването през етапите на детското развитие

Детството е важен етап от жизнения път на човека. Според В. Боянова това е „голям“ етап, но не заради продължителността му тъй като заема близо една четвърт от живота на човека (от приетата средна продължителност на живот), а и заради това че „детството е най-съществено за цялостното личностно изграждане на човека, време, в което се залагат особености и качества с решаваща роля за целия му бъдещ жизнен път“ (Боянова, В., 2003)

В детството се поставя началото на създаване на личности, на духовни ценности и затова специално внимание се обръща на общуването. Но много от съвременните млади хора се нуждаят от доверчивост и от уважение в общуването. В „Основи на професионалната педагогическо общуване“ Ст. Иванов пише за т. нар. „доверително общуване“ (Ст. Иванов, 2004). Ако липсва доверие между ученици и учители, не е възможно да се установи взаимно доверие и да се изградят умения за излагане на собствено мнение, добронамерени постъпки към партньорите по време на общуване, проява на яснота и твърдо намерение в поставените

цели и др. Авторът смята, че „Голямо значение за ефективното доверително общване имат уменията на учителите да наблюдават и да изслушват учениците, да им съпреживяват и да се отъждествяват с техните разбирания, „да проникнат“ в тяхната неповторима индивидуалност“.

През годините на настъпващата демокрация в България се промениха взаимоотношенията между учител-ученик. Тези взаимоотношения са съобразени с детското развитие и индивидуалността на децата.

Юношеството е сложен етап в човешкото развитие. Юношата се намира между два свята – отиващия си свят на детството и настъпващия свят на възрастните. Изправен пред предизвикателството да намери себе си, той експериментира с ролите и често ги обърква. Юношата живее в крайности, поради което или прави нещата по свой собствен начин, или застива в бездействие. Юношеството е възраст на бунта – срещу правила, авторитети, всеки опит на „инвазия“ в личното пространство и отхвърляне опитите да бъдат налагани външни вярвания и мисли. Юношата, обаче е склонен да допусне до своя свят възрастен, който е значим за него, който е извън радиуса на семейните взаимоотношения и който обучава през насочване и даване на обратна връзка, а не през контрол и оценка.

На по-късен етап от своето развитие, детето пренася опита от семейството и формираните в него модели на общуване в ежедневно си функциониране - в средата на връстниците и в комуникацията си с авторитетите, пред които се изправя първо в детската градина, а по-късно и в училищното пространство.

Наченки на модернизирание на образованието се забелязва през XX век. В страни, като САЩ, Франция, Германия и др. се наблюдава как младата личност се обогатява със социален опит и интегрира в обществената среда. Усилията на специалистите е в търсене на нови „активни“ методи, с които да се интегрират в образователната среда. Още в трудовете на Д. Дюи се правят опити да се противопоставят на строгият регламентиран ред в учебния процес и да се погледне към реалната житейска практика. Критиците му търсят подходи за промяна и като първа спирка се апробират различни варианти на групово обучение. Много разпространено е схващането на основоположника на хуманистичната психология К. Роджърс, според който „децата да се приемат такива, каквито са“, с което се реагира на шаблонното оценяване на децата в училище (Ст. Иванов, 2004)

Днес може да се установят следните **особености в общуването във** взаимоотношенията между учител-ученик:

- Съвременният учител се нуждае и осъществява непрекъснато усъвременяване на знанията си за повишаване на комуникативните и социалнопсихологическите си компетентности;
- Съвременният учител изгражда ценности и допринася с постъпки и действия за социализация на детето към човешкото поведение във всички ситуации. Улеснява и благоприятства, стимулира към изява и самореализация (Динева, В. и др., 2017);
- На съвременният учител са нужни не само знания, но и умения и навици за работа с деца. Ефективността в дейността му се оценява с това как общува с децата, с техните родители и с колегите си;
- Между учител-ученик се създава ползотворно сътрудничество за реализиране на крайната цел в образователния процес, а именно формиране на определени знания (Колев, Н., 2016);
- Днес учителят използва различни механизми за въздействие в процеса на общуване, които се осъществяват едновременно чрез речевата и неречева комуникация: подражание, убеждение, внушение и др. Разрешава конфликтни ситуации като използва различни стратегии за стимулиране на индивидуалните особености, тоест чрез прилагане на индивидуален подход или групови активности (Радославова, Л., 2018; Алипиева, Д., 2014; Терзиева, Й., и др. 2014);
- „общуването в педагогическата практика облекчава всички взаимодействия.“ Тази функция на общуването е толкова съществена, че според него учителят е преди всичко фасилитатор на образователния процес. Според авторът това означава, че учителят

подпомага възпитаниците да бъдат естествени, автентични и да изразяват без страх позициите си (Роджърс, К., 1984);

- Налице е така нареченото „доверително общуване“, при което се извършва интензивен обмен на духовни ценности. Причината за този вид общуване се крие в установеното взаимно разбиране, което се гради на основата на уменията на учителят да наблюдава, да изслушва децата, да съпреживява и др. (Ст. Иванов, 2004).

Добра практика за изграждане на умения чрез общуване

През учебната 2018-2019 г. в СУПНЕ „Фридрих Шилер“ се реализира Клуб „Аз, Ти, Ние – психология на общуването“. Целевата група/участниците в груповата работа са 22 ученици от VIII и IX клас, които доброволно се включиха в клуба за реализиране на активности, съгласно предложената програма.

В продължение на 36 учебни часа чрез методите на дискусията, работата в малки групи, решаването на казуси и ролеви игри, учениците се провокират към: формиране и развиване на социални умения по посока на себепредставяне, себеизразяване и свързване с другите участници в дадена социална ситуация; преодоляване на вътрешни и външни бариери в комуникацията с другите; ефективна комуникация – отправяне на ясни и разбираеми послания, активно слушане, обратна връзка; развиване на емоционалната интелигентност – изразяване на собствените емоции под социалноприемлива форма, разпознаване/разчитане емоциите и невербалните послания на другите, развиване на уменията за съпреживяване и емпатия; разрешаване на конфликти – вътрешни и междуличностни; развиване на толерантност към различните от нас, емпатия; разпознаване на семейството като носител на ценности и добродетели и утвърждаването му като пространство, в което се осъществява трансферът им.

В процеса на работа младите хора имат възможност да опознаят своя вътрешен свят, света на другите участници в групата, запознават се с различни стилове на реакция, преодоляват различията си и се превръщат в екип, готов активно да участва в предложените му дейности и да инициира такива. Участниците в клуба ще формират ядро на обучителен екип, чиято задача е след като бъде обучен от психолога в училището в методите на груповата работа, да разработи и реализира теми, актуални за младите хора в училище. Чрез метода „Връстници обучават връстници“ учениците от вече IX и X клас ще предават послания, необходими за създаване, запазване и разпространението на позитивния психологически климат в училище.

Дейността през първата година приключи с провокацията: „Предизвикай себеси!“ и реализиране на фотоизложба на територията на СУПНЕ „Фридрих Шилер“ на тема: „Общуването е...“.

Фотоизложбата стимулира творческия потенциал на учениците в търсенето и улавянето на различни по съдържание ситуации на общуване, като във фокуса на обектива попаднаха деца и възрастни в центъра на града. Младите хора се обединиха около идеята, че общуването е: споделяне, докосване, емоция, игра, Аз и Ти -заедно! И всичко това, разказано със снимки, които децата направиха, след един емоционален ден.

ИЗВОДИ

Основите на емоционалната интелигентност, на способността да се вписваш в динамиката на междуличностните взаимоотношения и да се чувстваш комфортно в нея, се поставят в семейството, като се използва подхода на позитивното родителстване. Задачата на съвременното училище е да създаде условия за стимулиране, развиване, надграждане и усъвършенстване на тези компетенции, разчупвайки рамката на традиционния обучителен процес и конвенционалните методи на преподаване.

REFERENCES

- Alipieva, D. (2014). Training: Conflict Resolution without Violence. С. "Interactive Learning and Teaching Methods", Ruse, p. 99-108, **(Оригинално заглавие: Алипиева, Д. (2014). Тренинг: Разрешаване на конфликти без насилие", сб. „ Интерактивни методи на обучение и възпитание", Русе, 2014, стр. 99-108)**
- Bojnova, V. 2003. With The Eyes and Claims of Children, S. **(Оригинално заглавие: Боянова, В. (2003) С погледа и претенциите на децата, С.)**
- Виготский, Л. С. (1982) Собрание сочинений, т.2, М.
- Dineva, V. (2017). The Music Competition as a Public Medium for Creative Expression. In: Design and Realization of Developmental Complexes of Creative Tasks for Enchancing Students' Creativity. Monograph, Ruse, p. 47, **(Оригинално заглавие: Динева, В. и др. (2017) Музикалният конкурс като публична среда за творческа изява. В: Проектиране и реализиране на развиващи комплекси от творчески задачи за повишаване креативността на учащите. Монография. Русе, стр. 47)**
- Erikson, E. (1996). Identity- Youth And Crisis, S. **(Оригинално заглавие: Ериксон, Е., (1996). Идентичност - младост и криза. С.)**
- Ivanov. S. (2004) Fundamentals of Professional Pedagogical Communication. Sh. **(Оригинално заглавие: Иванов, Ст. (2004). Основи на професионалното педагогическо общуване. Ш.)**
- Kolev, N. (2016). Class Management.//Organization and Management of the School and Kindergarten, ed. "Education" LTD, Issue 2, S, p. 38-66. **(Оригинално заглавие: Колев, Н., (2016) Мениджмънт на класа. //Организация и управление на училището и детската градина, изд. „Образование" ООД, бр.2, София, с. 38-66)**
- Пиаже, Ж. (1992). Избранные психологические труды. Психология интеллекта. Логика и психология, М.
- Radoslavova, L. (2018). Strateggies to Overcome Educationam Inequality. Proceedings of the Annual Conference, Veliko Tarnovo, p. 94-100. **(Оригинално заглавие: Радославова, Л. (2018). Стратегии за преодоляване на образователното неравенство. Сборник от годишна конференция, В. Търново, стр. 94-100)**
- Роджърс, К., (1984). Взгляд на психотерапию. Становление человека. М.
- Terzieva, I., B. Ilieva. (2014). Application Of Clinical Theories In The Work Of Children And Their Families Of Risk Of Dropping Out Of School – IV International Conference On "Contemporary Trends In School-Family Collaboration", p. 27-32. **(Оригинално заглавие: Терзиева, Й., Б. Илиева. (2014). Приложение на клинични теории в работата по случай на застрашени от отпадане от училище деца и техните семейства - IV международна научно-практическа конференция „Съвременни тенденции за сътрудничество между училището и семейството", стр. 27-32)**
- Хоментаускас Г.Т., (1989). Семья, глазами ребенка, М. 1989.
- Matas, Arend & Sroufe, in: C. Tomlinson – Keasy, Child Development, Psihological Sociocultural and Biological Factors. The Dorsey Press, USA, 1985